

Ewa Kosiacka-Beck

Katedra Sztuki Krajobrazu, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Nr ORCID: 0000-0002-1696-0415

Department of Landscape Art, Faculty of Civil and Environmental Engineering, Warsaw University of Life Sciences
ORCID iD: 0000-0002-1696-0415

Jeremi T. Królikowski

Katedra Rewitalizacji i Architektury, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Nr ORCID: 0000-0001-7532-5668

Department of Revitalisation and Architecture, Faculty of Civil and Environmental Engineering, Warsaw University of Life Sciences
ORCID iD: 0000-0001-7532-5668

Anna Długozima

Katedra Sztuki Krajobrazu, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Nr ORCID: 0000-0002-5754-9542

Department of Landscape Art, Faculty of Civil and Environmental Engineering, Warsaw University of Life Sciences
ORCID iD: 0000-0002-5754-9542

Ewa A. Rykała

Badaczka niezależna

Independent researcher

Dorota Sikora

Katedra Sztuki Krajobrazu, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Nr ORCID: 0000-0002-7775-5722

Department of Landscape Art, Faculty of Civil and Environmental Engineering, Warsaw University of Life Sciences
ORCID iD: 0000-0002-7775-5722

Rozwój Czerwińska jako dalszy ciąg historii. Widoki na przyszłość

The Development of Czerwińsk as a Continuation of History. Prospects for the Future

Abstrakt

Czerwińsk, nazywany duchową stolicą Mazowsza, to – przy swojej niewielkiej skali – miasto wyjątkowo cenne. Jego ogromny, nie do końca obecnie wykorzystany potencjał wynika z wartości religijnych, symbolicznych, historycznych, estetycznych i przyrodniczych. Miarą aspiracji miasta są nadawane mu określenia: „drugi Kazimierz Dolny” czy „Jasna Góra Czerwińska”.

Celem zaprezentowanych w artykule badań jest rozpoznanie potencjału Czerwińska i wskazanie zgodnych z nim kierunków dalszego rozwoju miasta, które po 150 latach odzyskało prawa miejskie. Rozwój ten powinien przebiegać w sposób bliski tradycyjnym wzorcom funkcjonowania małych miast i odpowiadać współczesnym tendencjom *slow-city*, gwarantującym zachowanie równowagi pomiędzy naturą a kulturą.

Do badań fenomenu czerwińskiego krajobrazu wykorzystano metodę kategorii *genius loci* Norberga Schulza, która pozwala na odczytanie z krajobrazu miasta wartości wynikających z jego przeszłości i stanu

Abstract

Czerwińsk, known as the spiritual capital of Masovia, is – despite its small scale – an exceptionally valuable town. Its enormous, not fully exploited potential stems from its religious, symbolic, historical, aesthetic and natural values. A measure of the town's aspirations comprises the terms used to define it: “a second Kazimierz Dolny” or “Jasna Góra Czerwińska”.

The aim of the research presented in this article is to identify the potential of Czerwińsk and to indicate the directions of further development of the town which has regained its municipal rights after 150 years. This development should be close to traditional patterns of small town functioning and should correspond to contemporary *slow-city* trends, guaranteeing a balance between nature and culture.

To study the phenomenon of the Czerwińsk landscape, Norberg Schulz's *genius loci* category method was used, which makes it possible to read from the town's landscape the values stemming from its past

aktualnego, a także umożliwia wskazanie potencjału do wykorzystania w przyszłości.

Czerwińsk to miejsce, gdzie do dziś istnieje wyrazista, wielopłaszczyznowa relacja pomiędzy strefami sacrum a profanum, co sprzyja czytelności historycznej struktury przestrzennej miejscowości. Dominujące w krajobrazie wzgórze klasztorne z usytuowaną u jego podnóża osadą o średniowiecznej genezie, która malowniczo rozciąga się wzdłuż brzegu Wisły, pełnią współcześnie niezwykle ważną rolę kulturotwórczą i jednoznacznie określają tożsamość tego miejsca. Wyrazistość lokalnego krajobrazu i jego wartości powinny stymulować rozwój miasta, budować jego potencjał turystyczny i aktywować działania lokalnych społeczności. Czerwińsk stanowi też miejsce, gdzie elementy związane ze współczesnym funkcjonowaniem miasta i jego mieszkańców mają szansę współistnieć w ścisłych i zrównoważonych relacjach z nadal czytelną strukturą miasta historycznego.

Słowa kluczowe: krajobraz miasta, fenomen, *genius loci*, wartości przestrzenne, sacrum, widoki dalekie i bliskie

and its current state, and makes it possible to indicate the potential for future use.

Czerwińsk is a place where a very clear, multifaceted relationship between the sacred and profane zones still exists, which favours the legibility of the historical spatial structure of the town. Today, the monastery hill dominating the landscape with the medieval settlement at its foot, which stretches picturesquely along the bank of the Vistula River, play an extremely important culture-forming role and clearly define the identity of this place. The distinctiveness of the local landscape and its values should stimulate the development of the town, build its tourist potential and activate the local communities. Czerwińsk is also a place where elements related to the contemporary functioning of the town and its inhabitants have a chance to coexist in a close and balanced relationship with the still legible structure of the historical town.

Keywords: townscape, phenomenon, *genius loci*, spatial values, sacrum, distant and near views

Dr inż. Ewa Kosiacka-Beck, adiunkt w Katedrze Sztuki Krajobrazu na Wydziale Budownictwa i Inżynierii Środowiska SGGW w Warszawie. Członek Zarządu Stowarzyszenia Genius Loci, zaangażowanego w kształtowanie ładu przestrzennego. Inspektor Nadzoru Terenów Zieleni (w ramach stowarzyszenia SITO NOT). Doświadczenie naukowe i zawodowe zdobywała w Anglii, w warszawskich pracowniach i Dziale Zieleni Miejskiej w Warszawie. Zajmuje się zagadnieniami projektowania krajobrazu, dotyczącymi formy, funkcji i znaczenia, jak również projektowaniem oraz kształtowaniem w krajobrazie historycznym. Autorka licznych publikacji naukowych na temat przestrzeni utraconych, terapeutycznych, symboliczno-sakralnych. Opublikowała m.in. książkę *Angielskie ogrody krajobrazowe XVIII wieku i ich recepcja w Polsce*. Autorka wielu analiz i ekspertyz związanych z funkcjonowaniem terenów zieleni oraz projektów zagospodarowania założeń ogrodowych, terenów zieleni osiedlowej, obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych, zieleni o charakterze terapeutycznym. Zajmuje się też problematyką krajobrazu historycznego. Współautorka opracowania „Inwentaryzacja, analiza zasobów założenia klasztornego oraz miasta Czerwińsk nad Wisłą, prace badawcze, projektowe ukierunkowane na wypracowanie założeń do ochrony, rozwoju krajobrazu kulturowego z poszanowaniem dla zabytkowego zasobu i otoczenia krajobrazowego, popularyzacja Czerwińska nad Wisłą”.

Dr hab. inż. arch. Jeremi T. Królikowski, profesor nadzwyczajny w Katedrze Rewitalizacji i Architektury, Katedrze Sztuki Krajobrazu na Wydziale Budownictwa i Inżynierii Środowiska SGGW w Warszawie. Artysta, malarz, rysownik, architekt, historyk, krytyk sztuki i architektury, publicysta, autor cykli malarskich i rysunkowych. Redaktor naczelny czasopisma „Arche”, poświęconego *genius loci* i kulturze przestrzeni. Od kilkudziesięciu lat prowadzi badania fenomenologiczne nad krajobrazem, jego wartościami przestrzennymi i nad zakodowaną w nich informacją, wykorzystując czynnik aleatoryzmu. W swoich pracach wnikliwie analizuje krajobraz naturalny i miejski. Za pomocą formy w postaci obrazu odkrywa i przedstawia ducha miejsc. Tworzy znaki czasu i przestrzeni.

Dr inż. Anna Długozima, adiunkt w Katedrze Sztuki Krajobrazu na Wydziale Budownictwa i Inżynierii Środowiska SGGW w Warszawie. Autorka książki *Cmentarze jako ogrody żywych i umarłych, na przykładzie cmentarzy bieszczadzkich, warmińskich i warszawskich*. Laureatka konkursu Forum Akademickiego „Skomplikowane i proste. Młodzi uczeni o swoich badaniach”. Członek Głównej Komisji Konserwatorskiej przy Generalnym Konserwatorze Zabytków w kadencji 2017-2021. Współpracuje

Ewa Kosiacka-Beck, PhD Eng., assistant professor at the Department of Landscape Art at the Faculty of Civil and Environmental Engineering of the Warsaw University of Life Sciences. Member of the Management Board of the Genius Loci Association involved in the shaping of space order. Inspector of the Supervision of Greenery Areas (within the SITO NOT association). She gained scientific and professional experience in England, Warsaw studios and within the Department of Municipal Greenery in Warsaw. She deals with landscape designing issues which concern the form, function and meaning, as well as designing and shaping in the historical landscape. Author of many scientific publications on lost, therapeutic and symbolic-sacred spaces. She published, among others, the book *Angielskie ogrody krajobrazowe XVIII wieku i ich recepcja w Polsce*. Author of many analyses and expert evaluations connected with the functioning of greenery areas and the projects of the development of garden structures, housing estate greenery, recreational and holiday objects, therapeutic greenery. She also deals with historical landscape issues. Co-author of the study “The inventory, analysis of the resources of the monastery complex and town of Czerwińsk on the Vistula River, research and design work focused on the formulation of assumptions for the protection, development of the cultural landscape with respect for the historical resource and landscape surroundings, popularisation of Czerwińsk on the Vistula River”.

Jeremi T. Królikowski, PhD habilitated, Eng. Arch., associate professor at the Department of Revitalisation and Architecture, the Department of Landscape Art at the Faculty of Civil and Environmental Engineering of the Warsaw University of Life Sciences. Artist, painter, drafter, architect, historian, art and architecture critic, publicist, author of painting and drawing cycles. Chief editor of the journal “Arche” devoted to *genius loci* and the culture of space. For several dozen years, he has been doing phenomenological research work on landscape, its space values and information encoded in them, using the factor of aleatorism. In his works, he profoundly analyses natural and urban landscape. Using the form of the image, he discovers and presents the spirit of places. He creates the signs of time and space.

Anna Długozima, PhD Eng., assistant professor at the Department of Landscape Art at the Faculty of Civil and Environmental Engineering of the Warsaw University of Life Sciences. Author of the book *Cmentarze jako ogrody żywych i umarłych, na przykładzie cmentarzy bieszczadzkich, warmińskich i warszawskich*. Laureate of the competition of the Academic Forum “Complex and Simple. Young Scientist about Their Re-

z Narodowym Instytutem Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika”. Autorka międzynarodowych i krajowych projektów badawczych poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego, np. projektu inwentaryzacji i rewitalizacji cmentarza Rossa w Wilnie. Konsultantka i koordynatorka szkoleń dotyczących projektowania cmentarzy, założeń kolumbariowych, miejsc pamięci. Współautorka opracowań planistycznych, m.in. studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Jasła oraz Kazimierza Dolnego, a także gminnych programów opieki nad zabytkami i projektu cmentarza komunalnego dla Gniezna 2018-2019. Współautorka opracowania „Inwentaryzacja, analiza zasobów założenia klasztorowego oraz miasta Czerwińsk nad Wisłą, prace badawcze, projektowe ukierunkowane na wypracowanie założeń do ochrony, rozwoju krajobrazu kulturowego z poszanowaniem dla zabytkowego zasobu i otoczenia krajobrazowego, popularyzacja Czerwińska nad Wisłą”.

Dr inż. Ewa Anna Rykała, niezależny naukowiec, projektantka zagospodarowania terenów zieleni, związana z Katedrą Sztuki Krajobrazu na Wydziale Budownictwa i Inżynierii Środowiska SGGW w Warszawie. Prowadzi badania nad wzorcami przestrzennymi w krajobrazie miast historycznych i fenomenem *genius loci*. Członek Zarządu Stowarzyszenia Genius Loci, zaangażowanego w kształtowanie ładu przestrzennego, oraz Akademii Sztuki Architektury Krajobrazu (ASAK). Współautorka artykułów naukowych, a także podręczników i poradników wydawanych przez SGGW. Brała udział w międzynarodowych programach naukowych PKN ICOMOS dotyczących ochrony i rewitalizacji miast historycznych. Stypendystka programu naukowego CEEPUS. Uczestniczka wielu konferencji naukowych w kraju i za granicą. Brała udział w przygotowaniu projektu i dokumentacji „Opracowanie programu użytkowego i koncepcji funkcjonalno-przestrzennej centrum Kazimierza Dolnego, ze szczególnym uwzględnieniem Małego Rynku” (2017). Współautorka opracowania „Inwentaryzacja, analiza zasobów założenia klasztorowego oraz miasta Czerwińsk nad Wisłą, prace badawcze, projektowe ukierunkowane na wypracowanie założeń do ochrony, rozwoju krajobrazu kulturowego z poszanowaniem dla zabytkowego zasobu i otoczenia krajobrazowego, popularyzacja Czerwińska nad Wisłą”.

Dr inż. Dorota Sikora, architekt krajobrazu, adiunkt w Katedrze Sztuki Krajobrazu na Wydziale Budownictwa i Inżynierii Środowiska SGGW w Warszawie. Pracownik Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Dwukrotna stypendystka Uniwersytetu Harvarda i stypendystka ICOMOS na Uniwersytecie w Yorku. Autorka i współautorka kilkudziesięciu opracowań studialnych oraz projektowych dla zabytkowych terenów zieleni i krajobrazu kulturowego, w tym dla Ogrodu Branickich w Białymstoku, Ogrodu Wilanowskiego i jego kontekstu krajobrazowego, Parku Oliwskiego, ogrodu w Podhorcach na Ukrainie, ogrodu przy muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu. Autorka wielu publikacji z zakresu badań, ochrony i konserwacji zabytkowych założeń ogrodowych oraz krajobrazu kulturowego. Rzeczniczka Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dziedzinach: parki, ogrody i cmentarze (2013-2020) oraz krajobraz kulturowy (2016-2020). Od 2021 roku członkini Rady Ochrony Zabytków, Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS i Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków.

search”. Member of the Main Conservation Committee at the General Heritage Protection Officer during the term of 2017-2021. She cooperates with the National Institute of Polish Cultural Heritage Abroad “Polonika”. Author of international and domestic research projects focused on the protection of cultural heritage, e.g. the project of inventory and revalorisation of the cemetery Rossa in Vilnius. Consultant and coordinator of training on designing of cemeteries, columbarium structures, memorial places. Co-author of the planning elaborations, e.g. the studies of conditions and directions of landscape development in Jasło and Kazimierz Dolny, as well as the commune programmes of monument protection and the project of the commune cemetery in Gniezno (2018-2019). Co-author of the study “The inventory, analysis of the resources of the monastery complex and town of Czerwińsk on the Vistula River, research and design work focused on the formulation of assumptions for the protection, development of the cultural landscape with respect for the historical resource and landscape surroundings, popularisation of Czerwińsk on the Vistula River”.

Ewa Anna Rykała, PhD Eng., independent scientist, designer of the development of greenery areas, cooperating with the Department of Landscape Art at the Faculty of Civil and Environmental Engineering of the Warsaw University of Life Sciences. She conducts research on space patterns in the landscape of historical cities and on the *genius loci* phenomenon. Member of the Management Board of the Genius Loci Association, involved in the shaping of space order, and the Academy of Art of Landscape Architecture (ASAK). Co-author of scientific articles as well as textbooks and handbooks published by the Warsaw University of Life Sciences. She participated in international scientific programmes of the Polish National Committee of ICOMOS, concerning protection and revitalisation of historical cities. Scholarship holder within the scientific programme CEEPUS. Participant of many scientific conferences in Poland and abroad. She was involved in preparation of the project and documentation “Development of the utility programme as well as functional and spatial conception of the centre of Kazimierz Dolny, with particular emphasis on the Small Market Square” (2017). Co-author of the study “The inventory, analysis of the resources of the monastery complex and town of Czerwińsk on the Vistula River, research and design work focused on the formulation of assumptions for the protection, development of the cultural landscape with respect for the historical resource and landscape surroundings, popularisation of Czerwińsk on the Vistula River”.

Dorota Sikora, PhD Eng., landscape architect, assistant professor at the Department of Landscape Art at the Faculty of Civil and Environmental Engineering of the Warsaw University of Life Sciences. Staff member of the National Institute of Cultural Heritage. Two-time scholarship holder at Harvard University and scholarship holder of ICOMOS at the University of York. Author and co-author of several dozen studies and projects concerning the historical greenery areas and cultural landscape, e.g. the Garden of Branicy in Białystok, Wilanów Garden and its landscape context, Park of Oliva, garden in Pidhirtsi in Ukraine, garden at the museum of Juliusz Słowacki in Kremets. Author of many publications on the research, protection and conservation of the historical garden structures and cultural landscape. Expert of the Minister of Culture and National Heritage within the fields of parks, gardens and cemeteries (2013-2020) as well as cultural landscape (2016-2020). Since 2021, a member of the Council of Monument Protection, the Polish National Committee of ICOMOS and the Association of Monument Conservators.